

IGOR IVAŠKOVIĆ¹

Kriteriji samobitnosti jezika v okviru teorije strukturalizma

Izvleček: Članek obravnava vprašanje arbitrarnosti kriterijev, s katerimi ločujemo jezike. Z vidika de Saussurjeve teorije kritično analizira nekatere interpretacije strukturalizma, ki so bistvene za razumevanje razmerja med različnimi jeziki. Pri tem avtor preizkuša več kriterijev, in sicer strukturni, kriterij razumljivosti, genetski, identifikacijski in standardizacijski kriterij. Ugotavlja, da je identifikacijski kriterij edini, pri katerem arbitrarnost med istovetnostjo in raznolikostjo ni mogoča. Ravno ta kriterij je najjasnejši in je obenem v skladu z osnovnim načelom, da jezik pripada vsem svojim govorcem. Avtor obenem poudarja razliko med legitimno pravico do odločanja in resnično močjo izbire jezikovne stvarnosti ter izpostavi pomen razumevanja de Saussurjevega dogovornega pristopa pri razmejevanju med različnimi jeziki.

Ključne besede: sociolingvistika, strukturalizem, jezik, razlikovanje, kriteriji

UDK: 81-116

The Criteria for Language Differentiation in the Context of Structuralism

Abstract: The aim of this paper is to discuss the issue of arbitrariness inherent in the language differentiation criteria. In terms of de Saussure's theory, it critically analyses several interpretations which

¹ Ddr. Igor Ivašković, docent na Katedri za management in organizacijo, Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani. E-naslov: igor.ivaskovic@ef.uni-lj.si.

are essential for distinguishing between languages. Several differentiation criteria are applied to the Croatian language, namely the structural criterion, the intelligibility criterion, the genetic criterion, the identification criterion and the standardisation criterion. The conclusion is that the identification criterion is the clearest one, and that it is consistent with the principle that a language belongs to all its speakers. Finally, the paper emphasises the difference between the legitimate decision-making right and the true power to choose the linguistic reality, underlining the importance of understanding de Saussure's consensual approach.

Keywords: sociolinguistics, structuralism, language, differentiation, criteria

Uvod

Jezik je kompleksen pojav in posledično tudi njegovo proučevanje ne more biti enostavno ter enoznačno. Ravno tako ne preseneča dejstvo, da lahko v jezikoslovni literaturi zasledimo različna izhodišča za analizo jezika in da obstajajo pogledi, ki si med seboj paradigmatično nasprotujejo. Vendar lahko v samem jezikoslovju zasledimo tudi nekatere teze, za katere se na prvi pogled zdi, da nasprotujejo celo samemu teoretičnemu okviru, znotraj katerega določen avtor razvija misel. Pogosto to lahko zasledimo tudi v okviru strukturalističnega pogleda na jezik oz. v okviru interpretacij de Saussurjeve teorije. Razumevanje slednje je izjemnega pomena, saj je namreč ravno Ferdinand de Saussure, oče sodobnega pojmovanja strukturalizma v jezikoslovju, pri proučevanju jezika zavzel sociološko perspektivo, njegove interpretacije jezika pa temeljijo na

trditvi, da je jezik družbeno dejstvo, ki ga zato ni mogoče obravnavati ločeno od drugih družbenih pojavov. Prav ta trditev je ključno izhodišče pravzaprav za vse sociolingvistične razprave. Dejstvo je namreč, da ne obstaja apolitična družba, iz česar lahko sklepamo, da tudi jezika v praksi nikoli ne moremo ločiti od politike. Seveda je to najbolj opazno prav na tistih področjih, kjer je bilo reševanje političnih sporov povezano z uporabo najbolj radikalnih metod, ki so žal vključevale tudi vojne. Ne preseneča torej, da je jezikovna problematika na teh področjih včasih preveč naelektrena in pogosto polarizira jezikovno stroko. Ne glede na to dejstvo pa se vendarle zdi, da je v konkretnem primeru preteklo dovolj časa in je danes omogočeno nekoliko svobodnejše razpravljanje o položaju samobitnega jezika v odnosu do lastnih narečij in do podobnih ter v določenem delu sorodnih jezikov. Namen tega članka je torej predstaviti nekatere dvoumnosti, ki se pojavljajo pri razlagi osnovnih tez strukturalizma v hrvaškem jezikoslovju. Ravno na primeru hrvaškega jezika je namreč od Slovincem geografsko in zgodovinsko bližnjih jezikov največ polemik o tem, kdaj ima en jezik dovolj lastnosti, da ga lahko štejemo za samobitnega in kdaj se o enem jeziku lahko govori le kot o različici ali o narečju nekega skupnega jezika. V konkretnem primeru namreč različna izhodišča povzročajo nestrinjanja, ki se med hrvaškimi jezikoslovci nanašajo predvsem na različne teze glede samobitnosti hrvaškega jezika in glede medsebojnega odnosa hrvaških narečij. Posledično lahko zasledimo nasprotujoče si trditve, in sicer od teze, da so tri hrvaška narečja, čakavščina, štokavščina in kajkavščina, pravzaprav trije različni sistemi in so potemtakem tudi trije različni jeziki, do popolnoma drugačnih mnenj dela lingvistov, ki ne menijo zgolj, da so navedena narečja en jezik, temveč da je tudi sama hrvaščina del srbohrvaškega jezika. Nasprotovanja med jezikoslovci se torej nanašajo tudi na dojemanje narave standardnih jezikov, mnenja pa se gibljejo od

stališča, da so štirje standardni jeziki (bošnjaški/bosanski, črnogorski, hrvaški in srbski) avtonomni in neodvisni drug od drugega ter potemtakem tudi popolnoma različni ne glede na dejstvo, da vsi jemljejo kot svojo osnovo del novoštokavskega govora, in ne glede na to, do katere mere se različni govorniki medsebojno razumejo. Drugo skrajnost predstavlja stališče, da so bosanščina, črnogorščina, hrvaščina in srbsščina le različice enega policentričnega standardnega jezika. Da bi poskušali odpraviti dvomnosti in prepoznati območja konflikta različnih stališč, prispevek na primeru hrvaškega jezika preizkuša več kriterijev (strukturni, kriterij razumljivosti, genetski kriterij, identifikacijski in standardizacijski kriterij) ter ovrednoti vsakega od njih v kontekstu strukturalističnega razumevanja jezika in temeljne teze o pripadnosti določenega jezika vsem njegovim govorcem. Pri tem pričujoča razprava seveda presega okvir hrvaškega jezika, saj analizira veljavnost in zanesljivost posameznih kriterijev samobitnosti jezika v okviru teorije strukturalizma, kar je mogoče uporabiti v vseh podobnih dilemah na primeru drugih jezikov.

Implikacije strukturalističnih tez na razmerje med sistemom in standardom

Teoretični okvir strukturalističnega razumevanja jezika sloni na petih temeljnih jezikovnih dihotomijah, ki jih je v okviru svojih predavanj predstavil Ferdinand de Saussure. V prvi je izpostavil ločitev med govorom in jezikom, pri čemer je poudaril, da je jezik vendarle bistveni del govora. Govor namreč sodi tako v družbeno kot v individualno sfero, ne moremo ga preprosto vključiti v en sam razred človeške dejavnosti.² Na drugi strani je jezik družbeno določen, in sicer ga posameznik usvoji v določeni družbi, ta jezik pa pripada

² De Saussure, 2018, 27.

kolektivu. Po de Saussurju jezik predstavlja zaklad, ki se z nenehno uporabo skladišči v vseh posameznikih znotraj določene jezikovne skupnosti; gre za slovnični sistem, ki virtualno obstaja v vseh možganih, natančneje v možganih skupine posameznikov, a jezik ni popoln v nobenem od njih: jezik lahko deluje samo v množici.³ Jezik je torej celota sama po sebi in obenem tudi načelo klasifikacije, istočasno pa jezik po de Saussurju ni funkcija govorca, temveč je produkt, ki ga govorec sprejema.⁴ To je mogoče pojasniti s tem, da posameznik v družbi sprejema jezik družbe in ji ne more vsiliti svojega jezika, ki ga ta družba prej ni imela. Nasprotno temu pa je govor individualno dejanje, je namreč plod volje in razuma vsakega posameznika. Uresničevanje jezika skozi govor je torej v domeni individualne odločitve vsakega posameznika.

Druga de Saussurjeva dihotomija se nanaša na jezikovni znak oziroma na označevalca in označenca, kjer označenec predstavlja vsebino oz. idejo znaka (besede itd.), označevalec pa predstavlja materialno plat istega.⁵ Pri tem je de Saussure poudarjal, da je temeljna značilnost jezikovnega znaka arbitrarnost, saj je vez, ki označenca povezuje z označevalcem, arbitrarna.⁶ Glede na dejstvo, da je sam jezikovni znak arbitraren, je mogoče sklepati, da je tako definiran jezik svoboden sistem, ki ga je mogoče poljubno urejati. Njegova družbena narava sama po sebi naj ne bi bila v nasprotju s tem, vendar de Saussure kljub temu opozarja, da jezik, če ga gledamo v okviru družbe v nekem časovnem obdobju, ni povsem svoboden.⁷ Šele čas namreč omogoča, da določene družbene sile razvijejo svoj vpliv na jezik, kar implicira načelo kontinuitete.

³ De Saussure, 2000, 59.

⁴ De Saussure, 2018, 32–33.

⁵ De Saussure, 2018, 97–99; Kovačec, 2007, 111.

⁶ De Saussure, 2000, 124.

⁷ De Saussure, 2018, 133–134.

Tretja de Saussurjeva dihotomija opredeljuje pristop k proučevanju jezika, lingvistiko namreč deli na interno in eksterno. Medtem ko se slednja nanaša na proučevanje jezika v smislu etnologije, zgodovine, politike, geografije in podobnega, interno jezikoslovje proučuje jezik kot ločen sistem z lastnimi pravili.⁸ Četrta jezikovna delitev obravnava perspektivo proučevanja jezika, pri čemer de Saussure loči sinhronijo in diahronijo ter pravi, da je sinhronost vse, kar je povezano s statičnim vidikom naše znanosti, medtem ko se diahronost nanaša na tisto, kar povzroča evolucija.⁹ Peta dihotomija pa na drugi strani opredeljuje vrste razmerij v jeziku, in sicer razmerja *in praesentia* (sintagmatične odnose) in razmerja *in absentia* oz. asociativne odnose. Medtem ko sintagmatični odnosi temeljijo na linearni naravi jezika, po kateri ni mogoče izreči dveh elementov hkrati, je asociativni odnos povezan z jezikom, kjer je vsaka beseda, ki se uporablja v besedilu, povezana z drugo besedo. Pri tem je treba opozoriti, da je za de Saussurja jezik predvsem forma, kar pomeni, da je jezik v prvi vrsti sistem zakonitosti, ki določa odnose med jezikovnimi znaki.¹⁰

Strukturalizem in de Saussurjevih pet dihotomij so izrednega pomena za razvoj lingvistike kot znanstvene discipline, zato je razumljivo, da so pomemben pečat pustili tudi pri hrvaških jezikoslovcih. Za pričujoči članek je vsekakor najbolj zanimiv poskus aplikacije razlikovanja med jezikom in govorom na primeru hrvaškega jezika. Radoslav Katičić je tako na primer trdil, da govor pripada posamezniku, in sicer naj bi šlo za konkretno dejavnost, psiho-fiziološki proces, v katerem nastajajo določeni glasovi, obenem pa naj bi bil govor tudi neposredna izkustvena stvarnost jezikovnega pojava.¹¹ V kon-

⁸ Ibid., 39-43.

⁹ De Saussure, 2000, 140.

¹⁰ De Saussure, 2018, 169-175.

tekstu interpretacije strukturalističnih konceptov, natančneje razmerja med jezikom in govorom, pa je izredno zanimiva tudi precej odmevna interpretacija pokojnega jezikoslovca Josipa Silića, ki je v svojem delu o funkcionalnih vlogah jezika kot izhodišče za analizo uporabil de Saussurjev konceptualni aparat.¹² Slednjega je sicer nekoliko prilagodil interpretacijam poznejših strukturalističnih krogov, ki so jezik (*langue*) imenovali kot potencial, Silić pa to označi kot sistem. Obenem tisto, čemur de Saussure pravi govor (*parole*), Silić imenuje jezikovni standard. Silić v nadaljevanju dodatno teoretično oporo išče v konceptu sistema, norme in govora, ki ga je razvil Eugenio Coseriu,¹³ pri čemer pa takoj izpostavi njegovo domnevno abstraktnost in posledično težavno razumevanje. Pri tem se zdi, da odgovornost za morebitno nerazumevanje teorije prenaša na bralca, kar že na začetku sproži določen dvom o predstavljeni teoriji. Silić jezik kot sistem opredeljuje kot skupek funkcionalnih nasprotij, sistem možnosti, kot skupek obveznosti in svoboščin, in dodaja, da je sistem bolj posvetovalne kot obvezne narave.¹⁴ To je po besedah istega avtorja jezik v nastajanju oziroma predstavlja možnosti, "kako se lahko govori", obenem pa naj bi jezik kot sistem določali le notranji oz. tihi ali implicitni, čisto jezikovni zakoni in norme. Jezik kot sistem torej kot tak ne bi smel biti podložen človekovi volji in bi posledično moral biti nevtralen do zgodovine, kulture, civilizacije, literature, religije, politike in podobnega. Moral bi torej biti neodvisen od identitete ljudi. Iz tega sledi, da jezik kot sistem (oz. *langue* po pojmovanju de Saussurja) ni zavestni produkt človeka, kar pomeni, da obstaja kot potencial sam po sebi oz. je posledica nekega drugega naravnega pojava, ki ni v človekovi domeni. Pri

¹¹ Katičić, 1971, 16.

¹² Silić, 2006.

¹³ Coseriu, 1967.

¹⁴ Silić, 2006, 17–18.

tem Silić kot primer navaja besedo “subjekt”, ki je po njegovih besedah v konfliktu s hrvaškim jezikom kot sistemom, saj naj hrvaški sistem ne bi sprejemal padajočega naglasa na neprvem zlogu.¹⁵ Pri tem si seveda lahko upravičeno postavimo vprašanje, kaj je vplivalo na hrvaški jezik kot sistem, da se je oblikoval tako, da padajoči naglas na neprvem zlogu ni mogoč. Če namreč opredelimo sistem kot potencial oz. “kakor je mogoče govoriti”, je razumljivo, da je ljudem dana tudi možnost različnih poudarkov, vključno s padajočim naglasom na neprvem zlogu. Poleg tega sam Silić opredeljuje konkretni jezik kot sistem kot hrvaški. Že sam pridevnik “hrvaški” implicira, da ta sistem ni kakršne koli vrste, temveč naj bi pripadal govorcem hrvaščine, ki pa niso nič manj kot skupnost ljudi, ki ima med drugim tudi status naroda in nacije. Ne nazadnje tudi sama beseda “sistem” implicira določen vrstni red, sistem pravil oz. določen model, ki ga vzpostavlja določena družba, saj jezik ni le produkt družbe, temveč tej družbi tudi pripada. Posledično teza, da tega sistema ne določa človek, ni utemeljena, saj so tako potencialni jezik kot tudi vse lingvistične zakonitosti vezane izključno na človeške omejitve. Zdi se torej, da je šel obravnavani avtor vendarle malo predaleč in je zamenjal dejstvo, da je jezik v prvi vrsti predvsem človeški pojav. To velja, kljub temu da je z vidika posameznika jezik danost, ki mu jo determinira družba, kajti če jezika ne prevzame, je ta posameznik v veliki meri izključen iz družbenega življenja. Pri obravnavi jezika kot potenciala in govora kot realiziranega jezika ravno tako nikakor ne smemo pozabiti na četrto de Saussurjevo dihotomijo, ki pravi, da je jezik mogoče gledati bodisi z vidika delovanja v določenem trenutku, v določenem časovnem intervalu, lahko pa se vsaka jezikovna enota proučuje skozi daljše časovno obdobje.¹⁶ Skozi različna časo-

¹⁵ Ibid., 20-21.

¹⁶ Kovačec, 2007, 113.

vna obdobja se jezik nedvomno spreminja.¹⁷ V prid tej tezi jezikoslovki Kovačević in Badurina izključujeta možnost dokončne določitve jezikovnih slojev ravno zato, ker je spremenljivost in nedokončanost že v sami naravi jezika.¹⁸ Isti avtorici posledično opredeljujeta jezik kot sredstvo, ki ga imamo, da bi z njim lahko izražali svoje potrebe. Že s tem implicitno potrjujeta tudi tezo, da je jezik pojav imanenten človeku oz. ljudem. To izrecno potrjujeta tudi s trditvijo, da se jezik prilagaja človeškim potrebam in ciljem,¹⁹ podobno pa lahko preberemo tudi iz zapisov nekaterih drugih hrvaških jezikoslovcev.²⁰

Z vidika opredeljevanja jezika kot sistema je za njegovo razumevanje zagotovo najpomembnejše razmerje tega sistema s standardnim jezikom. Po Silićevem mnenju namreč standard sestavljajo običaji oz. "kot se običajno govori", norme oz. "kako bi človek moral govoriti" in kodifikacije, ki predstavljajo "tisto, kar človek mora govoriti".²¹ Avtor v tem kontekstu poudarja, da je standardni jezik posledica vrednostne presoje in je kot tak podvržen sociolingvističnim zakonitostim. V tem pogledu se s Silićem strinja tudi Kapović, ki meni, da je standard poljubno izbrana norma, saj se določa glede na presojo, kaj je prav in kaj ne. Opredeljevanje tega pa naj pogosto ne bi imelo temelja v lingvistiki.²² Ko govori o razmerju med sistemom (jezikom) in standardom (normo), Silić navaja, da gre sicer za različni stvari, ki pa ne moreta druga brez druge, saj naj bi se medsebojno pogojevali.²³ Avtor na primer navaja, da sistem standardu

¹⁷ Guberina, 1996.

¹⁸ Kovačević in Badurina, 2001, 18.

¹⁹ Ibid., 2001, 12.

²⁰ Na primer Kapović, 2011, 7-8.

²¹ Silić, 2006, 19-20.

²² Kapović, 2011, 60.

²³ Užarević, 2007.

zagotavlja konsistentnost in komunikativnost, pri čemer se sklicuje na slovnična pravila.²⁴ Vprašanje, ki si ga pri tem lahko upravičeno postavimo, je, katera slovnica ni posledica človekove volje. Silić namreč navaja dinamičnost, spremenljivost in ustvarjalnost jezika kot standarda, kar naj bi omogočalo potrebne spremembe in razvoj jezika kot sistema. Isti avtor celo izrecno navaja, da je jezik kot sistem odvisen od jezikovnega standarda, saj standard pogosto nalaga sistemu določene spremembe, ki včasih nasprotujejo dotedanjim pravilom istega sistema.²⁵ Na tem mestu se zdi, da avtor nasprotuje svojim prejšnjim trditvam. Kako bi sicer standardni jezik, ki je posledica sociolingvističnih zakonitosti, vplival na sistem, ki bi moral, glede na avtorjeve trditve, biti neodvisen od človekove volje. To bi bilo seveda res le, če bi obstajal del standarda, ki ne bi bil del zavestnega človeškega dejanja, in bi le-ta del vplival na jezik kot sistem, kar pa je po Silićevi opredelitvi standarda napačno. Iz opredelitve odnosa med standardom in jezikom kot sistemom lahko torej sklepamo, da sistem kot tak (nečloveški pojav) ne obstaja ali pa je vsaj njegova definicija nejasna. Pri tem se zdi, da nerazumljivost teorije o sistemu in standardu vendarle ni posledica visoke stopnje abstraktnosti, temveč je žal zgolj posledica njene logične nedoslednosti. Slednje seveda ne pomeni, da temeljne teze strukturalistične jezikovne teorije ne držijo, le da v tem konkretnem primeru niso pravilno interpretirane in aplicirane na konkretni jezik.

Samobitni jezik ali narečje enega jezika?

Paradigme strukturalistične teorije, kot je razvidno iz obravnavanega primera, niso vedno najustreznejše prenesene v konkreten kontekst. Teze o jeziku kot sistemu, ločenem od jezika v družbenem kontekstu,

²⁴ Silić, 2006, 228.

²⁵ Ibid., 122–124, 175.

pa povzročajo precej težav tudi pri opredeljevanju razmerij med jezikom in narečji. Na primeru hrvaškega jezika imamo ravno pri tem največ različnih mnenj, razprave jezikoslovcev pa so izredno dinamične v zadnjih petindvajsetih letih. Silić na primer meni, da hrvaški standardni jezik temelji na novoštokavskem govoru zahodnega tipa jekavske izgovarjave, ki ima nekatere posebnosti glede štokavščine kot celote. Isti avtor na slednjo gleda kot na jezik kot sistem in izpeljuje stališče, da lahko štokavščina kot taka predstavlja osnovo različnih standardnih jezikov.²⁶ Pri tem navaja hrvaški, srbski, bosanski oz. bošnjaški in črnogorski standardni jezik. Po Silićevem mnenju so torej hrvaški, srbski, črnogorski in bosanski (bošnjaški) standardni jeziki med seboj sicer avtonomni in različni, a so še vedno standardni jeziki istega sistema. Po drugi strani avtor meni, da kajkavščina, čakavščina in štokavščina niso tri narečja enega jezika, temveč tri hrvaška narečja ali trije različni hrvaški sistemi. Hrvati naj bi imeli po besedah Silića torej tri jezikovne sisteme, a le en sistem naj bi bil izbran kot osnova za standardni hrvaški jezik. To tezo dopolnjuje s trditvijo, da čakavizmi in kajkavizmi niso dialektizmi hrvaškega standardnega jezika, saj se dialektizmi lahko pojavljajo le znotraj enega sistema, kar pomeni, da so dialektizmi hrvaškega standardnega jezika le štokavizmi.²⁷ Užarević povzema Silićevo tezo in pravi, da ima štokavščina štiri standardne jezike, Hrvati pa tri jezike, opredeljene kot sistem, a le en jezik, ki je razumljen kot standard. Posledično naj bi Hrvati čakavci in kajkavci uporabljali dva različna sistema.²⁸ Žal Silić ne pojasni meril, po katerih se en sistem razlikuje od drugega, temveč zgolj navaja, da so fonologije drugačne in tudi, da je čakavščina večinoma ikavska, kajkavščina ekavska in štokav-

²⁶ Ibid., 33.

²⁷ Ibid., 30-32.

²⁸ Užarević, 2007.

ščina (i)jekavska.²⁹ Kljub temu se zdi, da delitev zgolj na temelju besed “kaj”, “ča” in “što” ni ravno posrečena, saj zanemarja množico drugih besed in fonoloških značilnosti, zato je v precejšnjem delu Dalmacije čakavščina veliko bolj podobna štokavščini, medtem ko je v drugem delu, predvsem v Gorskem Kotarju, veliko bolj podobna kajkavščini, iz česar lahko sklepamo, da med njimi ni jasnih mej. Podobno menijo tudi nekateri drugi jezikoslovci.³⁰ Navsezadnje je težko razumljiva tudi teza, da kajkavščina sega ravno do državne meje med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško. Pri tem se seveda postavlja vprašanje, ali je slovenski jezik kot sistem po Silićevem mnenju ločen sistem od hrvaške kajkavščine ali pa gre morda za isti sistem, na podlagi katerega so samo Slovenci ustvarili svoj standardni jezik. Iz opredeljenega žal ni mogoče z gotovostjo reči, kje se hrvaško narečje (oz. sistem po Siliću) začne in kje konča, saj v nasprotju z veljavnimi standardi jezikov in njihovih narečij, ki živijo drug ob drugem v daljšem časovnem obdobju, nimajo ostrih mej.³¹

Nekoliko drugačen pogled od Josipa Silića ima jezikoslovka Snježana Kordić, ki trdi, da so hrvaški, srbski, črnogorski in bosanski (bošnjaški) jezik pravzaprav štiri standardne različice enega in istega tako imenovanega policentričnega standardnega jezika. Kordić se pri tem sklicuje na kriterij razumljivosti in navaja meje pri 50- oz. 80-odstotni identičnosti kot ključne pri razmejevanju istovetnih od različnih samobitnih jezikov.³² Na drugem mestu pa ugotavlja, da je 75- do 85-odstotna razumljivost tisti interval, v katerem lahko pride do nejasnih rezultatov glede identifikacije istovetnosti oz. različnosti jezikov.³³ To pomeni, da so anketiranci, ki so ocenje-

²⁹ Mandić, 2015.

³⁰ Na primer Vermeer, 1982.

³¹ De Saussure, 2018, 276; Kapović, 2011, 139.

³² Kordić, 2010, 98.

³³ Lasić, 2017.

vali svoje razumevanje drugega ali potencialno istega jezika, po opravljenem testu morali odgovoriti, ali so “težko” ali “lahko” razumeli testirani jezik (potencialno drugi/istovetni jezik). Po besedah Snježane Kordić v raziskavah tega tipa odgovori anketirancev nihajo samo v razponu od 75 do 85 odstotkov ujemanja temeljnih besed med dvema jezikoma. V tem intervalu se torej pojavljajo odgovori tako “lahko” kot tudi “težko”. Istočasno pa naj bi bili po mnenju iste avtorice vsi odgovori nad 85-odstotno razumljivostjo “lahko”, kar naj bi pomenilo, da gre za istovetna jezika.³⁴ Kordićeva se pri tem nanaša na tako imenovani Swadeshev seznam sto osnovnih besed, za katerega meni, da je skoraj popolnoma enak pri Hrvatih, Srbih, Bošnjakih in Črnogorcih.³⁵

Pri primerjavi dveh avtorjev, lahko ugotovimo, da Silić istovetnost oz. različnost jezika presoja po notranjih, implicitnih značilnostih jezika kot sistema, medtem ko Snježana Kordić to istovetnost utemelji s kriterijem razumevanja govorca potencialno drugega jezika. Različni izhodišči sta sicer povzročili nesoglasje med dvema omenjenima jezikoslovcema, saj Silić meni, da so štirje standardni jeziki (bošnjaški/bosanski, črnogorski, hrvaški in srbski) vendarle samostojni in neodvisni drug od drugega ter popolnoma različni ne glede na pripadnost (novo)štokavščini in ne glede na to, kakšna je potencialna razumljivost med njihovimi govorci.³⁶ S tem Silić nasprotuje tezi Kordićeve, da so bosanski, črnogorski, hrvaški in srbski jezik le različice policentričnega standardnega jezika, ter ne sprejema merila razumljivosti kot relevantnega za presojanje istovetnosti jezikov. A zdi se, da stališči dveh avtorjev vendarle nista tako zelo različni. To, kar je za Silića standardni jezik, je za Snježano Kor-

³⁴ Ibid.

³⁵ Kordić, 2010, 98–99.

³⁶ Mandić, 2015.

dić različica skupnega standarda. Medtem ko avtorica kot ključni kriterij opredeljuje razumljivost, kjer je meja točno določena pri določenem odstotku, Silić istovetnost išče na sistemski ravni z implicitnimi jezikovnimi merili. V primeru Snježane Kordić gre sicer za arbitrarno odločanje o tem, kje se nahaja meja med enim in več samobitnimi jeziki, na kar opozarja tudi Kapović, ki pravi, da je vsako določanje mejnega odstotka identičnosti določeno poljubno.³⁷ Na drugi strani je v Silićevem primeru mogoče govoriti o določitvi nejasnih meril, kar zopet implicira manevrski prostor za arbitriranje vsakega posameznega avtorja v postopku ugotavljanja istovetnosti jezikov. Ne nazadnje nas tudi sam primer nestrinjanja dveh avtorjev lahko pripelje do sklepa, da v jezikoslovni stroki očitno ni jasnih meril oz. ni konsenza glede njihove uporabe pri presojanju istovetnosti jezikov. Teh kriterijev je seveda več, a vsi jezikoslovci nimajo enakega odnosa do njih. V tem kontekstu se lahko strinjamo s tezo, da odgovor lingvistov pri vprašanju istovetnosti jezika ni enostaven niti enoznačen.³⁸ Na primeru hrvaškega jezika je o tem pisalo kar nekaj jezikoslovcev, poleg Kapovića še predvsem Radoslav Katičić,³⁹ Dubravko Škiljan⁴⁰ in Ranko Matasović,⁴¹ ki so vsi trdili, da se identiteta in istovetnost enega jezika z drugim lahko presoja po različnih kombinacijah meril. V tem kontekstu lahko omenimo strukturni kriterij, kriterij medsebojne razumljivosti, genetski kriterij, identifikacijski kriterij in končno standardizacijski kriterij. Medtem ko se strukturni kriterij nanaša na proučevanje podobnosti v fonološkem, morfološkem in skladenjskem smislu, standardizacijski kriterij izpostavlja podobnost več standardnih jezikov, razumljivost

³⁷ Kapović, 2011, 134.

³⁸ Ibid., 133-137.

³⁹ Katičić, 1992.

⁴⁰ Škiljan, 1995; Škiljan, 2002: 31-37.

⁴¹ Matasović, 2001.

se nanaša na stopnjo (odstotek) razumevanja potencialno drugega jezika, genetski kriterij proučuje sam izvor besed, identifikacijski pa kot ključni element jemlje subjektivno mnenje samih govorcev.

Kriteriji samobitnosti jezika

Dejstvo, da obstaja več različnih kriterijev, s katerimi je mogoče presoјati status določenega jezika oz. razmerja med jeziki, implicira praktične dileme pri proučevanju podobnih jezikov. Ne glede na to, katero merilo izberemo, moramo vedno imeti pripravljen odgovor na vprašanje, kdaj sta si dva ali več jezikov dovolj podobni, da gre za istovetni jezik, in kdaj ima določen jezik dovolj lastnosti, da ga lahko štejemo za samobitni jezik. Ta dilema je še posebej zanimiva v kontekstu hrvaškega jezika in njegovega odnosa s podobnimi jeziki, saj s seboj ne nosi le problema poimenovanja jezika, temveč povzroča dvome tudi pri zadevah, kot je na primer organizacija izobraževanja v maternem jeziku v etnično (in jezikovno) mešanih okoljih. Kot je bilo že ugotovljeno, jezikoslovje ne ponuja dokončnega odgovora, temveč ponuja možnosti za presojo po različnih merilih, zato ni presenetljivo, da lahko v literaturi preberemo argumente za in proti tezi o istovetnosti hrvaškega in nekaterih drugih jezikov. Toda različni pogledi niso samo posledica izbire različnih kriterijev, temveč do različnih interpretacij prihaja tudi v okviru presojanja po istih merilih. Kapović na primer meni, da glede na strukturni kriterij razlike med hrvaškim in srbskim jezikom obstajajo, vendar niso pretirano velike: "Fonološki sistem je bolj ali manj enak, morfološki ravno tako – čeprav obstajajo nekatere razlike – samostalniki, glagoli, pridevniki itd. imajo bolj ali manj enake oblike, v sintaksi pa razlike niso prevelike."⁴² Franolić na drugi strani navaja razlike v besedišču in pravi, da se razlikuje vsaj 10.000 besed in še

⁴² Kapović, 2011, 134.

tisoč besed iz različnih strokovnih terminologij.⁴³ Dodatno navaja še 85 zvočnih razlik in približno 200 razlik na področju tvorbenih pravil, medtem ko Kačić sistematično navaja številne glasovne, oblikoslovne, besedotvorne, leksikalne in skladske razlike.⁴⁴ Očitno je torej, da je v okviru strukturnega kriterija mogoče o isti zadevi presoditi različno. Podobno lahko ugotovimo tudi pri genetskem kriteriju, saj ta implicira, da sta dva idioma del istega jezika, če jima lahko pripišemo isti izvor. To naj bi pomenilo, da so vsi jeziki, ki so nastali na temelju (novo)štokavščine, dejansko istovetni jeziki.⁴⁵ Vendar skupnega izvora ni vedno enostavno dokazati, obenem pa lahko istemu izvoru navkljub razvoj jezika povzroči tako močne razlike, da bi bilo v nekaterih primerih nesmiselno zagovarjati istovetnost dveh jezikov. Posledično torej tudi to merilo omogoča veliko mero arbitrarnosti.

Kriterija razumljivosti in standarda sta močno povezana, predvsem ko govorimo o hrvaškem in srbskem jeziku. Če namreč upoštevamo merilo razumljivosti, je jasno, da se velika večina srbskih in hrvaških govorcev med seboj razume, kar je posledica dejstva, da sta se tako hrvaški kot srbski standard gradila na novoštokavski osnovi, kar se pogosto uporablja kot argument pri zagovarjanju teze o istovetnosti teh jezikov. Toda standard je posledica arbitrarne (politične) odločitve, medtem ko jezik nekega ljudstva ni omejen samo na standard. Kačić na primer meni, da je jezik nekega naroda pravzaprav skupek vseh njegovih narečij, ki se med seboj lahko izrazito razlikujejo, tako kot to velja v primeru hrvaških narečij.⁴⁶ Zanimiva je torej razlaga Kačića, ki kot hrvaški jezik opredeljuje jezik, ki ga Hrvati

⁴³ Franolić, 1984, 168.

⁴⁴ Kačić in Šarić, 1995, 119–133.

⁴⁵ Kapović, 2011, 136.

⁴⁶ Kačić in Šarić, 1995, 63.

uporabljajo v vsakodnevni rabi, ki pa seveda ni omejen samo na veljavni standard. Pri tem izhaja iz teze, da jezik pripada vsem govorcem, Hrvatom pa pripadajo tako kajkavščina, štokavščina in čakavščina, ki pri svojih govorcih živijo ob in včasih tudi navkljub veljavnemu standardu. V nasprotju s tem je razumljivost med Hrvati in velikim deležem govorcev sosednjih (novoštokavskih) jezikov prav posledica podobnih standardov. Če vzamemo govorce hrvaščine iz nekaterih čakavskih ali kajkavskih regij, bi ti pravzaprav težko razumeli govorce srbsščine iz na primer torlaškega govornega območja, če se prvi ne bi učili in posledično govorili standardno hrvaščino, drugi pa standardno srbsščino. Pri obravnavanju razumljivosti in podobnosti dveh (ali štirih) standardov je treba opozoriti, da je proučevanje določenih narečij kot jezika naroda zgolj navidezna stvar le jezikoslovja. Kot navaja tudi sam Kačić: "Čeprav je proučevanje narečja na videz ločeno od jezikovne politike, pa je vendarle dejstvo, da je odločitev za proučevanje niza narečij kot celote še vedno politična odločitev."⁴⁷ Avtor to potrjuje z navedbo, da je hrvaški jezik sestavljen iz treh narečij, izmed katerih sta dva po svoji strukturi različna od srbskih narečij nič manj, kot je makedonščina različna od hrvaščine ali bolgarščina od srbsščine.⁴⁸ Torlaški oz. šopski govori so namreč skupina štokavskih, a izključno srbskih govorov, ki so v marsičem popolnoma drugačni od hrvaških govorov. To lahko ugotovimo tudi za kosovsko-resavske govore. Posledično so le govori z območja Šumadije in Vojvodine blizu hercegovskim govorom. Povsem drugačno stališče zavzema Silić, ki hrvaškega narečja po skupnem imenu ne imenuje jezik Hrvatov in še manj hrvaški jezik, temveč jih opredeljuje kot tri različne hrvaške sisteme.⁴⁹ Na tem

⁴⁷ Ibid., 109.

⁴⁸ Ibid., 110.

⁴⁹ Silić, 2006, 30.

enem primeru lahko opazimo, kako močno se razlikujejo pogledi jezikoslovcev. To ni zgolj posledica samovoljne izbire meril, temveč tudi posledica dejstva, da različni jezikoslovci pogosto arbitrarno izbirajo tudi izhodišča za presojanje po istih kriterijih.

Večina jezikoslovcev se danes vendarle strinja, da v primeru hrvaščine in srbščine ni mogoče govoriti o različicah jezika, saj nimata skupne nadrejene množice, ki bi hrvaščino na eni in srbščino na drugi strani imela za svoji podmnožici. Kljub temu pa je še danes opazna uporaba skupnega imena za oba jezika. Tako je na primer pogosto mogoče zaznati teze o t. i. srednje-južnoslovanskem prostoru, ki naj bi vključeval območja Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Srbije in Črne gore, kar je dejansko območje, na katerem danes veljajo standardi, ki temeljijo na novoštokavski osnovi, a je, glede na navedeno, tudi to ravno tako posledica arbitrarne odločitve, po kateri se skupaj proučujejo vsa narečja na tem območju. Če sprejmemo tezo o skupnem jezikovnem izvoru, o katerem v jezikoslovni stroki sicer še ni soglasja,⁵⁰ in tako domnevamo, da so se slovenščina, hrvaščina, srbščina, makedonščina in bolgarščina razvile iz skupne osnove, je delitev na zahodno-južnoslovanski (slovenščina), vzhodno-južnoslovanski (bolgarščina in makedonščina) in srednje-južnoslovanski prostor (hrvaški, srbski, bosanski/bošnjaški in črnogorski jezik) plod arbitrarnosti. Ti jeziki so namreč podobni zaradi izbire iste osnove za štiri standardne jezike, določitev jezikovnega standarda pa je vedno plod jezikovno-politične odločitve. Izraz srednje-južnoslovanski prostor torej v jezikovnem smislu v razmerju s pojmom "prostor štokavščine" nima nobene nove jezikoslovne vrednosti, le da premika mejo tega prostora na politično-administrativno razmejitev Republike Hrvaške in Republike Slovenije, kar z jezikovnega vidika ni povsem korektno. Hrvaška kajkavščina ima namreč bistveno več

⁵⁰ Peco, 1978, 7; Kapović, 2011, 150.

skupnih lastnosti z določenimi slovenskimi narečji kot s srbskimi torlaškimi oz. šopskimi. Posledično torej ne obstaja jezikovni kriterij, po katerem bi kajkavska in torlaška območja uvrščali v en prostor, istočasno pa bi ločevali med slovenskimi in kajkavskimi območji.

Standardizacijski kriterij, pri katerem se ocenjuje stopnja ujemanja enega standardnega jezika z drugim standardnim jezikom, torej ni zanesljiv pri presoji, ali gre za dva samobitna jezika ali pa oba predstavljata istoveten jezik. Posledično danes nihče ne govori o o nizozemskem in nemškem jeziku kot istovetnih jezikih, kakor tudi ne o danskem in norveškem.⁵¹ Če bi kot merilo vzeli medsebojno razumljivost dveh jezikov, kot to počne Kordić, bi bila meja med istovetnostjo in različnostjo spet rezultat arbitrarne odločitve. To zagotovo ne pomeni, da podobnosti jezikov ne morejo biti posledica zgodovinskega razvoja, ki je omogočil, da sta dva ali več jezikov v medsebojnem stiku. Dejstvo, da se ljudje z migracijami mešajo in medsebojno komunicirajo, in tudi na primer dejstvo, da v določeni državi obstaja neka manjšinska skupnost, se pogosto uporablja kot dokaz pri zagovarjanju istovetnosti dveh jezikov, saj imajo pogosto člani manjšinskih skupnosti popolno komunikacijo z večinsko skupnostjo, čeprav velik delež teh manjšin svoj materni jezik opredeljuje na temelju pripadnosti manjšinski narodni skupnosti. Pri tem ne smemo spregledati niti tega, da danes tudi na področju obravnavanega jezika narodnostne manjšine iščejo načine zaščite lastnega jezika, kar vključuje tudi uporabo dvojezičnosti v določenih občinah. Ravno izražena želja manjšinskih skupnosti nas vodi do identifikacijskega kriterija, torej do tega, kar govorci sami mislijo o svojih jezikih. Po tem kriteriju sta na primer hrvaščina in srbščina očitno različna jezika ne glede na določeno obdobje skupnega razvoja. Pri tem je vsekakor zanimivo dejstvo, da so argumentacije avtorjev z različnimi stališči metodolo-

⁵¹ Kapović, 2011, 145.

ško podobne, a se razlikujejo po izhodišču proučevanja. Tako bodo na primer zagovorniki samobitnosti hrvaškega jezika, kot je na primer Kačić, začeli z zgodovinsko analizo srednjeveškega hrvaškega jezika, medtem ko bodo zagovorniki teze o istovetnosti srbskega, hrvaškega, bosanskega (bošnjaškega) in črnogorskega jezika svoje analize začeli v 19. stoletju. Ravno združevanje hrvaščine in srbsčine v 19. in 20. stoletju je povzročilo tudi potrebo po skupnem imenu jezika. Ob formiranju novosadskega sporazuma se je obravnavalo tudi poimenovanje “hrvaški ali srbski”, sčasoma pa je bilo sprejeto ime “srbohrvaščina” (oz. na Hrvaškem *hrvatsko-srpski*).⁵² Po Kačiću⁵³ tak hibridni jezik v praksi med samimi govorniki hrvaščine in srbsčine ni deloval, saj so eni še naprej govorili hrvaško in drugi srbsko, je pa imel pomemben vpliv na območjih, kjer nista bila dominantna ne srbski ne hrvaški jezik, na primer na makedonskem in slovenskem ozemlju, kjer je do razpada jugoslovanske državne tvorbe imel celo status prestižnega jezika.⁵⁴ Podobno lahko opazimo tudi danes, saj se v nekaterih mednarodnih institucijah uporablja izraz “jezik BHS” (bosanski, hrvaški, srbski), čeprav so preference velike večine govorcev teh jezikov drugačne. Vprašanje jezikovnega poimenovanja torej tudi danes ostaja predvsem v domeni stvarne politične moči, izkupiček (istovetnost ali različnost jezikov) pa je rezultat razmerij moči relevantnih političnih subjektov.

Vprašanje legitimnosti

Po poskusu aplikacije različnih jezikoslovnih kriterijev na dve konkretni vprašanji, in sicer, 1) ali so kajkavščina, štokavščina in čakavščina trije (različni) sistemi, torej različni jeziki, ne pa le narečja

⁵² Jonke, 1971, 115–116.

⁵³ Kačić in Šarić, 1995, 71–72.

⁵⁴ Požgaj-Hadži, Balažić Bulc, Miheljak, 2013, 37; Gjurkova, 2009, 97.

istega jezika in 2) ali so hrvaški, srbski, črnogorski in bosanski jezik del istega sistema, lahko z gotovostjo zaključimo le to, da odgovor ni enoznačen. Pri presoji narave posameznega kriterija se je zato treba vrniti v izhodišče strukturalizma. Ferdinand de Saussure je namreč trdil, da so razlike med idiomi lahko večje ali manjše. Kadar so te manjše, običajno govorimo o različnih narečjih enega jezika, v drugem primeru pa o različnih jezikih. De Saussure je torej menil, da pri razlikovanju med narečji in jeziki dejansko ni kvalitativnih razlik, obstajale naj bi le kvantitativne razlike.⁵⁵ Vendar pa de Saussure,⁵⁶ podobno kot pozneje tudi Škiljan,⁵⁷ meni, da so meje med narečji poljubne, meje med jeziki pa so običajno plod dogovora. Zdi se torej, da je ključ ravno v besedi "dogovor". Dogovor, sporazum ali pogodba namreč implicira obstoj (vsaj) dveh subjektov, ki lahko izrazita svojo voljo, ki potrjuje strinjanje vsakega posameznega subjekta glede vsebine dogovora. Subjekt v tem pogledu ni samo tisti, ki ima svojo voljo in jo lahko izrazi, temveč mora istočasno izpolnjevati tudi drugi pogoj subjektivitete, in sicer priznanje njegove volje s strani drugih subjektov. Če imamo v mislih dve konkretni vprašanji, je bistvenega pomena identifikacija subjektov, ki imajo legitimnost pri dogovarjanju meje v primeru obravnavanih jezikov. Ali gre za skupino jezikoslovcev, strokovnjakov za področje južno-slovanskih jezikov ali morda za koga drugega? Če analiziramo posamezne interpretacije iz tega prispevka, lahko ugotovimo, komu bi glede na stališča različnih avtorjev pripadla ta vloga. Stališče Snježane Kordić se nagiba k uporabi kriterija medsebojne razumljivosti in znotraj tega k upoštevanju meja, izraženih v določenih odstotkih razumljivosti, ki so jih opredelili posamezni jezikoslovci.

⁵⁵ De Saussure, 2018, 264.

⁵⁶ Ibid., 280.

⁵⁷ Škiljan, 2002, 31.

Po tem merilu je torej kritična množica znotraj stroke tista, ki ima legitimnost skleniti dogovor glede različnih in istovetnih jezikov. Težava, ki se pri tem pojavlja, je večslojna. Na splošni ravni problem leži v dejstvu, da je število jezikoslovcev v celotni populaciji relativno majhno in ne upošteva izhodišča, s čimer se načeloma strinja večina (tudi samih jezikoslovcev), in sicer, da jezik ni samo produkt družbe, temveč družbi tudi pripada. Jezik je tako na neki način lastništvo vseh njegovih govorcev, a to načelo se ne more uveljaviti ob morebitni realizaciji stališča Snježane Kordić. Mejni odstotki so namreč rezultat dogovora med jezikoslovci, med katerimi v konkretnem primeru številni niso govorniki jezikov, na katere poskušajo aplicirati svoj dogovor. Istočasno se v konkretnem primeru izpostavlja tudi težava v relativno dolgem obdobju ideološko enostranskega kadrovanja jezikoslovcev, na kar kaže dokument o sklepih predstavnikov republiških centralnih komitejev nekdanje Zveze komunistov iz leta 1986. V slednjem se namreč najprej opredeli cilj, in sicer enotnost srbohrvaškega jezika, obenem pa se poudari nujnost posvečanja posebne pozornosti kadrovanju marksistično orientiranih sociolingvistov, ki bodo omogočili uresničevanje zastavljenih ciljev na področju jezikovne politike.⁵⁸ Zdi se torej, da odvzemanje pravice pretežnemu delu govorcev do vloge subjekta pri razmejevanju in združevanju jezikov nikakor ni upravičeno. Še posebej to velja zaradi dejstva, da znotraj posameznih meril ne obstajajo jasne in objektivne meje med različnimi in istovetnimi jeziki.

Sklep

Kriteriji razlikovanja jezikov nimajo torej le težave, da znotraj njih ni jasnih meja, ki bi ločile narečja od jezikov, temveč tudi to, da večina teh kriterijev ne upošteva načela pripadnosti jezika njegovim

⁵⁸ Hrvatski jezični portal, 2019.

govorcem. V tem kontekstu se zdi, da je identifikacijski kriterij vendarle najjasnejši, saj jasno opredeljeno stališče večine ne dopušča arbitrarnosti. Nekateri jezikoslovci⁵⁹ temu kriteriju sicer niso naklonjeni, saj ga ne štejejo za dovolj znanstvenega, a za to stališče žal v literaturi ne najdemo argumentacije. Identifikacijskega kriterija torej ni zgolj najlažje določiti brez arbitriranja, temveč je tudi v skladu s tezo, da jezik pripada govorcem. To načelo je analogno načelu samoodločbe v mednarodnem pravu. Pravica odločanja o jeziku in s tem tudi o njegovem imenu naj bi bila vsaj načeloma v domeni volje večine govorcev znotraj določene jezikovne skupnosti, a je to načelo pogosto omejeno zaradi dejstva, da je vprašanje samobitnosti jezika običajno razrešeno v skladu s politično močjo, pri čemer je izkupiček (opredelitev jezika kot narečja ali kot samobitnega jezika) rezultat razmerij moči relevantnih političnih subjektov. Podobno torej kot pri uveljavitvi načela o samoopredelitvi sta tudi v primeru jezika moč in legitimnost odločanja pogosto v nesorazmerju, kar implicitno potrjuje dejstvo, da danes glede števila jezikov na svetu ni soglasja. V znanstveni literaturi se te ocene običajno gibljejo med 4.000 in 8.000 različnih jezikov,⁶⁰ kar pomeni, da so očitno določeni jeziki z vidika nekaterih akterjev "le" narečja, medtem ko jim drugi priznavajo status samobitnih jezikov. Priznanje samobitnosti jezika je torej odvisno predvsem od (politične) premoči zagovornikov samobitnosti pred njenimi nasprotniki. To tezo lahko parafraziramo s splošno znano frazo sociolingvistike: "Jezik je narečje plus vojska!" Legitimnost družbe pri opredeljevanju statusa nekega jezika je posledično v praksi pogosto omejena z močjo drugih subjektov, pri čemer pa bi znanstvena skupnost, ki jo vodijo humanistična načela, vendarle morala dati prednost legitimnosti

⁵⁹ Na primer Kapović, 2011, 136.

⁶⁰ Ruhlen, 1976, 1.

pred močjo. V skladu s tem se namreč brani načelo pripadnosti jezika govorcem, kar implicira, da govorcem pripada tudi pravica do imenovanja jezika, medtem ko jezikoslovna avtoriteta v tem pogledu lahko le svetuje. Glede na dejstvo, da sporazum ni nič drugega kot izražanje volje dveh ali več strani v konkretnem razmerju, je jasno, da sama težava opredeljevanja jezika kot narečja ali samobitnega jezika ni v domeni objektivnih znanstvenih dejstev, saj temelji na volji relevantnih subjektov. V konkretnem primeru imajo to vlogo subjektov zagotovo hrvaški, bošnjaški, črnogorski in srbski narod. Seveda lahko kdo ob tem pripomni, da razmejitev, ki je plod takšnega dogovora, ni nujno trajna, saj se volja ljudi, tudi narodov, spreminja skozi generacije, kar implicira možnost, da se danes omenjeni subjekti odločijo za eno, že morda jutri pa za drugo rešitev. Vendar niti to ne bi smelo predstavljati težave glede na strukturalistična teoretična izhodišča, ki jasno opredeljujejo nenehno spreminjanje jezika, posledično pa se skozi čas spreminjajo tudi odnosi med posameznimi jeziki.

Bibliografija

COSERIU, E. (1967): *Teoria del lenguaje y lingüística general*, Editorial Gredos, Madrid.

DE SAUSSURE, F. (2000): *Tečaj opće lingvistike*, ArTresor naklada, Zagreb.

DE SAUSSURE, F. (2018): *Splošno jezikoslovje*, Studia humanitatis, Ljubljana.

FRANOLIĆ, B. (1984): *An Historical Survey of Literary Croatian*, Nouvelles editions latines, Paris.

GJURKOVA, A. (2009): "Aktuelnite sostojbi vo makedonskiot jazik od 1991 god. do denes", v: Požgaj Hadži, V., Balažic Bulc, T., Gorjanc, V., ur., *Med politiko in stvarnostjo: Jezikovna situacija v novonasta-*

lih državah bivše Jugoslavije, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 97-111.

GUBERINA, P. (1986): "Lingvistika govora kao lingvistička osnova verbotonalnog sistema u i strukturalizam u općoj lingvistici", *Govor* 1/1, 3-18.

HRVATSKI jezični portal (2019): *Zaključci radnog dogovora predstavnika centralnih komiteta SK Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije i pokrajinskih komiteta SK Kosova i Vojvodine o aktualnim problemima jezika i jezične politike na srpskohrvatskom/hrvatskosrpskom, hrvatskom ili srpskom govornom području*. 18. 4. 1986. Dostopno na: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=povijest&chapter=31-problemi_jezika, 9. 12. 2019.

JONKE, L. (1971): *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb.

KAČIĆ, M., ŠARIĆ, L. (1995): *Hrvatski i srpski. Zablude i krivotvorine*, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

KAPOVIĆ, M. (2011): *Čiji je jezik?*, Algoritam, Zagreb.

KATIČIĆ, R. (1971): *Jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb.

KATIČIĆ, R. (1992): *Novi jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb.

KORDIĆ, S. (2010): *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb.

KOVAČEC, A. (2007): "Ferdinand de Saussure i strukturalizam", v: Glovacki-Bernardi, Z., ur., *Uvod u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb, 99-178.

KOVAČEVIĆ, M., BADURINA, L. (2001): *Raslojavanje jezične stvarnosti*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka.

LASIĆ, I. (2017): "Snježana Kordić: Četiri naziva uzgajaju zabludu o četiri jezika", *Novosti*, 16. 1. 2017. Dostopno na: <https://www.portalnovosti.com/snjezana-kordic-cetiri-naziva-uzgajaju-zabludu-o-cetiri-jezika>, 8. 5. 2019.

- MANDIĆ, D. (2015): "Najveći živi lingvist Josip Silić: Predložio sam uvođenje čakavskog u škole", *Novi list*, 11. 10. 2015. Dostopno na: <http://novilist.hr/Kultura/Knjizevnost/Najveci-zivuci-lingvist-Josip-Silic-Predlozio-sam-uvodenje-cakavskog-u-skole>, 2. 4. 2019.
- MATASOVIĆ, R. (2001): *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb.
- PECO, A. (1978): *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Naučna knjiga, Beograd.
- POŽGAJ-HADŽI, V., BALAŽIĆ BULC, T., MIHELJAK, V. (2013): "Srpskohrvatski jezik iz slovenske perspektive", v: Požgaj-Hadži, V., ur., *Jezik između lingvistike i politike*, Biblioteka XX vek, Beograd, 37-65.
- RUHLEN, M. (1976): *A guide to the languages of the world*, Stanford University Press, Stanford.
- SILIĆ, J. (2006): *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb.
- ŠKILJAN, D. (1995): *Nemoguće je dokazati da su hrvatski i srpski dva različita jezika*. Dostopno na: http://govori.tripod.com/dubravko_skiljan.htm, 5. 9. 2019.
- ŠKILJAN, D. (2002): *Govor nacije. Jezik, nacija, Hrvati*, Golden marketing, Zagreb.
- UŽAREVIĆ, J. (2007): "Jezik, stilovi, funkcije", *Umjetnost riječi*, 1-2, 173-81.
- VERMEER, W. (1982): "On the principal sources for the study of Čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and e-presents", *Studies in Slavic and General Linguistic*, 2 (South Slavic and Balkan Linguistic), 279-340.